

MÜJGAN ÇAKIR*

Hayli Eglencedür Bu Rindâna: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları

Hayli Eglencedür Bu Rindâna:
Arayıcızâde Ferdî Hüseyin and his Lügazs

Ö Z E T

Klasik Türk Edebiyatında Lâmiî, Âşık Ömer, Sümbülzâde Vehbî, Rahmî, Sücûdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emîni, Sâbit, Zîver, Sâmi, Enderunlu Vâsîf gibi ikinci derece şairler yanında Ahmed Paşa, Nâbi, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi şöhretlerin de iltifat ettiği bir kullanım olan lügaz şairlerinden biri de Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'dir. Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr ve Sad-nâme adlarıyla da bilinen Şâpûr-nâme isimli mesnevisi yanında, bilâdiyesi, tarih şüirleri ve lügazları vardır. Edebiyatımızın en fazla lügaz yazan şairleri arasında sıralanabilecek Ferdî'nin bu lügazları kendi eserlerinin bulunduğu yazmalarda ve çeşitli mecmûalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede bu metinlerin özellikleri üzerinde durulacak ve lügazlar edisyon kritikli metin olarak sıralanacaktır.

ANAHTAR KELİMELE R

Lügaz, bilmece, 17. yüzyıl, Ferdî.

A B S T R A C T

In classical Turkish literature one of the lügaz poets is Arayıcızâde Ferdî Hüseyin. Lügaz is a writing style which is favoured by known poets like Ahmed Paşa, Nâbi, Nedîm, Şeyh Gâlib and also by the less known poets like Lâmiî, Âşık Ömer, Sümbülzâde Vehbî, Rahmî, Sücûdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emîni, Sâbit, Zîver, Sâmi, Enderunlu Vâsîf. Ferdî has a mesnevî named Şâpûr-nâme which is also known as Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr and Sad-nâme and also he has bilâdiye, historical poems and lügazs. He is one of the leading poet in Turkish literature as many lügaz writer and we can read his lügazs in some mecmûas and in some manuscripts which also has his other works. In this article, the characteristics of these works will be examined and the lügazs will be arranged as a text with edition critics.

KEYWORDS

Lügaz, riddle, 17th century, Ferdî.

Klasik Türk Edebiyatında özellikle muamma ve lügaz adı verilen bilmecelerin yazıldığı ve bu vadede şiir söyleyen bazı şairlerin isimlerinin kaynaklarda sıkça zikredildiği malumdur.¹ Lâmiî, Âşık Ömer, Sün-

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul (mjgan.cakir@gmail.com).

¹ Konuyla ilgili mesela bkz. Durmuş-Uzun 2003: 221-23, Toprak 2001: 97-110, Sarı 2012: 251-62, Çapan 2005: 205-22, Demirkazık 2010: 35-80, Egüz 2010: 297-311, Dilçin 2010: 335-41, Çelebioğlu 1978: 43-7, Öztoprak 2007: 145-79 v.b.

bülzâde Vehbî, Rahmî, Sücûdî, Vahyî, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Sa'dî, Râşid, Reşid, Lebîb, Fennî, Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Enderunlu Vâsif gibi ikinci derece şairler yanında Ahmed Paşa, Nâbî, Nedîm, Şeyh Gâlib gibi şöhretlerin de iltifat ettiği² bir kullanım olan lugaz şairlerinden biri de Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'dir. İstanbul doğumlu olan Ferdî'nin asıl adı Hüseyin'dir, babasının adı ise Abdullah'tır. Arayıcızâde lakabıyla tanınan Ferdî tahsilinden sonra bazı paşalara kethüda olmuş, Kahire'de şehir havalesi ve mukabelecilik görevlerinde bulunmuştur. Dîvân efendisi ve sipah kâtipliği de yaptıktan sonra, maliye tezkireciliğine tayin edilmiştir. (Şeyhi Mehmed Efendi 1989: 470) Nüktedanlığı sebebiyle Râmî Mehmed Paşa'nın dikkatini çekip onun çeşitli ihsanlarına nail olmuştur. İstanbul'da ölen Ferdî'nin ölüm tarihi Belîğ'in *Nuhbetü'l-âsâr*'ında (İsmail Belîğ 1999:315), Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî*'sinde (Mehmed Süreyya 1997: 16) ve Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde (Mehmet Nail Tuman 2001: 764) 1120/1708; Sâlim (Sâlim Efendi 2005: 546), Safâyî (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 481), Mehmed Sirâceddin (Mehmed Sirâceddin 1325: 135) tezkireleri ile Bursalı Mehmed Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde (Bursalı Mehmed Tahir 2000: 70) 1121/1709 olarak kaydedilmiştir.

Ferdî Hüseyin'in hayatının bir kısmında Edirne'de bulunmuş olabileceği kanatında olduğumuzu da belirtmek isteriz. Eğer Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, 1980 numarada kayıtlı yazmada Ferdî'nin yazdığı tarih şiirlerinde arasında yk. 69a'da yer alan "Târîh-i çeşme-i hüd gofte der Edirne" başlıklı şiir ona aitse 1115/1703-4 tarihinde, yani vefatından birkaç sene evvel Edirne'de bir çeşme yaptıran şair bu çeşmenin yapımına bizzat aşağıdaki tarihi düşürmüştür:

Âb üzre bestedür bu kühen çarh-ı nîlgün
Dehrüñ sebâti olmaduğın hîç bilür misiz
Âb-ı revân didükleri 'ömrüñ güzârıdur
Seyrin o cüybâr-ı şafânuñ ider misiz
Ey teşnegân bu çeşmeye târîh-i mâ'idür
'Aşk-ı Hüseyin'e nûş idiñüz âb-ı pâki siz

² Durmuş-Uzun 2003: 223.

Ferdî'nin mevcut olan en hacimli eseri bazı kaynaklarda *Sad-nâme* adıyla da geçen *Şâpûr-nâme* veya *Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr* adlı mesnevîsidir.³ Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbıyla oluşturulan eserin içinde mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla III. Ahmed'in tahta çıkışı üzerine yazılmış bir cülûsiyye de bulunmaktadır. *Şâpûr-nâme* konusunu Firdevsî'nin *Şeh-nâme*'sinden alan bir mesnevî olup Erdeşîr'in oğlu Şâpûr'un, içinde aşk hikâyesi de barındıran macerasını anlatmaktadır. 2008 tarihinde tek nüsha üzerinden yayımlanan mesnevînin beyit sayısı bu baskıda 1183'tür. (Ercan 2008)⁴ Eser için Rumeli kazaskeri Abdülbaki Ârif, Seydîzâde hazinedarı Tâ'ib, Bektaşiyeden Lutfî Şorbacı, Kütahya Mevleviyetinden ma'zul Burusevî Tâlib, Kadrîzâde Hamdi Çelebi ve Hafid-i Nev'îzâde Çelebi tarafından takrîzler de yazılmıştır.⁵

Ferdî Hüseyin'in diğer bir eseri Cemâl Kurnaz tarafından ilim âlemine tanıtılan *Bilâdiye*'sidir.⁶ "Esmâ-yı büldân ber-vech-i îmâ verümûz" başlığını taşıyan ve Kurnaz neşrinde 42 beyitten oluşan bu kasîde Türk Edebiyatı'nda örneği çok görülmeyen, tamamıyla belde isimlerinin birden fazla manaya gelebilecek şekilde kullanımıyla oluşturulmuş orijinal metinlerdendir.⁷

Bağdatlı İsmail Paşa *Keşfü'z-zünûn Zeyli*'nde şairin bir *Dîvân*'ı olduğunu söylüyorsa da eser elde bulunmamaktadır (Bağdatlı İsmail Paşa 1947: 522).⁸ Ferdî Hüseyin'in biyografik kaynaklarda ise sadece bir beytine yer verilmektedir:

³ Ferdî'nin künyesi ve eserleri için bkz. Karabulut [t.y.]: 481-82.

⁴ Konuyla ilgili bkz. Ercan 2007: 71-93.

⁵ Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 1b-3b.

⁶ Konuyla ilgili bkz. Kurnaz 1995: 299-310. Burada Ferdî'nin lügazlarıyla ilgili bu çalışmayı yapmam için destek veren Prof. Dr. Cemâl Kurnaz'a teşekkürü bir borç bilirim.

⁷ Metnin yeni beyitlerinin tespiti hususunda bkz. Karacasu 2008: 257-73, Çakır 2010: 173-82.

⁸ Ali Rıza Karabulut, a.g.e.'de dîvânın İzmir Milli Kütüphanede bulunan bir nüshasına işaret etmektedir. Ferdî isimli şairin bu dîvânında Arayıcızâde'ye ait olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktadır. Eser için yazmalar.gov.tr.de ise Ferdî Hüseyin b. Abdullah Kastamonî'ye ait olduğu kaydı bulunmaktadır. Nitekim dîvânla ilgili yapılan iki ayrı tezi incelediğimizde bu dîvânın Abdullah Ferdî'nin eserinin yeni bir nüshası olduğunu gördük. Bkz. Avcıl 2010, Ertaç 2004.

Görüp ân-ı ruhın öpdüm elin ol şüh-ı fettānuñ
Dağı yādumdudur bi'llāh Ferdî çıkmaz ol el-ân

(Şeyhî Mehmed Efendi 1989: 470, İsmail Beliş 1999: 315, Mustafa Safâyî Efendi 2005: 485, Sâlim Efendi 2005: 546, Mehmed Sirâceddin 1325: 135, Mehmet Nâil Tuman 2001: 764)

Ferdî'nin tarih şiirleri de bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Bölümü, nu. 1980'de kayıtlı ve Ferdî külliyyatını ihtiva ettiğini söyleyebileceğimiz yazmada şairin tarih şiirleri yer almaktadır.⁹ Bu tarih şiirleri içinde mensur bir metin daha bulunmaktadır ki bu metin Ferdî Hüseyin'in dîvândan bir mansıb talebinde bulunduğu bir dilekçe hüviyetindedir.¹⁰ Ferdî bu mensur arzıhâlinde Sultan Ahmed'den Şehzâde İsa'nın doğumu vesilesiyle söylediği tarih şiirini de aracı kılarak "manâşib-ı dîvâniyyeden biriyle mesrûr u kām-revâ" buyurulmasını rica etmektedir. Bahsini ettiği sekiz kıt'a tarih şiiri yazmada dilekçenin hemen ardında yer almaktadır.¹¹ Ayrıca 65b-66b yaprakları arasında "Gazel-i Qadrî Tesdîs-i Fakîr" ve 70b-71a arasında "Der haqq-ı Dervîş Muştafâ Kışsa-h'ân bâ-emr-i Kara Mehmed Paşa vâli-i Mısr" başlıklı şiirlerde bulunmaktadır.

Arayıcızâde Ferdî Hüseyin'in şairliği konusunda yorumda bulunan kaynaklar onu genel olarak başarılı buluyorlar. Özellikle Şâpûrnâme'ye takrîzi olan şairlerden Tâ'ib'in¹² övgü dolu ifadeleri bu bakımdan dikkate

⁹ yk. 54b-74b.

¹⁰ yk. 58a-59a.

¹¹ yk. 59a-61a.

¹² Salih Sâdâvî *Osmanzâde Tâ'ib Divânı* üzerine yaptığı doktora çalışmasında (Sâdâvî 1987: 467-69) bir mecmûada tespit ettiği takrîzin Osmanzâde'ye ait olduğunu zannederek şiirler içine dâhil etmiştir. Oysa ki Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., 1980 numarada kayıtlı takrîzin başında "Seydîzâde hazînedârî Tâ'ib"e ait olduğu kayıtlıdır ki bu Tâ'ib Sâlim tezkiresine göre "Kör Müftî namıyla tanınan ve vezir Seydîzâde Mehmed Paşa'nın hazinedarlığını yapmış olan Mustafa isimli şahıstır". (Sâlim Efendi 2005: 256-58). Yine bahsi geçen Salih Sâdâvî'ye ait tezde s. 576'da Ferdî için söylenmiş bir hiciv manzumesi bulunmaktaysa da şiirin kayıtlı olduğu mecmûayı tespit edemediğimizden kime ait olduğu konusunda tereddütlerimiz bulunmaktadır. Bahsi geçen şiir aşağıdaki gibidir:

Dirler ise Arayıcızâde
Kām-rân oldı yine mey süzeyor
Aşlı yokdur fakîri dün gördüm
İgne yutmuş köpek gibi gezeyor

şayandır. Tâ'ib Ferdî'yi yeni ve orijinal ifadeler kullanan, her bir beyti diğerinden güzel bir eser yazan, belagat ülkesinin hükümdarı ve fesahat mülkünün de sahibi olarak vasıflandırıyor. *Şehnâme* sahibi Firdevsî'nin bile onun nazmını gördüğünde öpeceğini ifade ediyor. Şiirin sonunda ise Ferdî'nin bu müstesna eserinin padişaha hediye edilmeye layık olduğunu belirtiyor:

Ferd-i kâmil-hüner bülend-iqbâl
Mağlaş oldu hâl ü şânına dâl

Olmuş ebyâtı cümle berceste
Ne kadar luğf olursa şâyeste

Bu sütüde ferîde-i garrâ
Tuğfe-i şehriyâr olursa sezâ

Hâme-i Tâ'ib-i tenük-mâye
Böyle nağş itdi hatm u imzâya

Hâk niyâzın ide qarîn-i kabûl
Rûz-ı maşşer ola şefî'i Resûl¹³

Yine aynı esere takrîz yazanlardan Rumeli kazaskeri Abdülbâkî Efendi

Nâzımı lâyıq-ı 'inâyetdür
Nazm-ı pâki sezâ-yı rağbetdür¹⁴

İfadeleriyle, Lutfî Şorbacı,

Ger 'Aţâyî göreydi güftârın
Hırz-ı cân eyler idi aşârın

Anı el üzre tutsalar yiridür
Şanki aşâr-ı hamsenüñ biridür¹⁵

¹³ Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774, yk. 168b-169a; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3904, yk. 89b-90a; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 2a-2b. Aynı şiirle ilgili bkz. Sâdâvî 1987: 467-69.

¹⁴ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 1b.

¹⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980, yk. 3a.

Hafîd-i Nev'izâde ise

Cem' idüp bir yire niçe verdi
Gülşen-i nazmuñ oldu nev ferdi

Dîdeler haķ budur bu vādîde
Görmedi böyle dürr-i nâ-dîde

Ḥabbezâ ḥabbezâ ne ehl-i hüner
Nevk-i ḥâmeyle deldi niçe güher

gibi beyitlerle Ferdî ve eseri *Şâpûr-nâme'*den övgüyle bahsetmişlerdir.

Kaynaklar Ferdî'nin lugaz ve tarih söylemede mâhir bir şair olduğunu belirtiyorlar. Safâyî "Ma'ârife dâ'ir ba'zî ihtirâ'ı ve fenn-i târîḥ ve luğazda ziyâde nâm u şânı vardır" (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 481) derken, Sâlim (Sâlim Efendi 2005: 546) ve aynı ifadelerle Mehmed Sirâceddin "Ḥuşûşâ luğaz-gülüķda muvaffaķ u tîzkâr ve ṭab'-ı âteş-pâresi ol vādîde pür-iķtidâr idi" (Mehmed Sirâceddin 1325: 135) görüşündedirler. Ferdî'nin çeşitli şiir mecmûalarında ve eserlerinin bulunduğu yazmalar da birçok lugazına tesadüf edilmektedir.

Ferdî'nin Lugaza Bakışı

Arayıcızâde Ferdî'nin yazdığı şiirlere bakıldığında lugazla ilgili iki ayrı yaklaşımın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bunlardan ilk yaklaşıma göre lugaz bir eğlence aracıdır ve çözülemese çok sıkıntıya düşülmemesi gereken bir bilmecedir. Bu yaklaşımı destekleyen ifadelerle Ferdî'de çok rastlanmıyor. Mesela,

Ḥayli eglencedür bu rindâna
Nazar eyle gel atma yabana (L 11)

ya da

Bunu bilmekde çekme gel ta'abı
Âhen-i serd dökmedür celebi (L 9)

gibi beyitler bu yaklaşımın bir eseridir. Diğer yaklaşıma göreyse lugazlar çözümlü çok ciddiyet gerektiren bilmecelerdir. Şair her ne kadar lugazı

zaman zaman bir eğlence aracı olarak görse de çoğunlukla bu meselelerin halline ciddiyle yaklaşmakta ve lugazların çözümünü önemli görmektedir:

Şad-hezâr âferîn o maḥdūma
Buñı derk ide ire mefhūma (L 29)

gibi beyitlerde bu yaklaşımın bir sonucu olarak bilmeceleri hall edenler için de duaları ve çeşitli armağanları mevcuttur: Bilenin hanesi mamur ve şen olsun; zarifler onun kulu kurbanı olsun; halledene bisat, berat ve hil'at-i fâhir verilsin; taze belli civan kucaklasın; Zühre'yi çengi ile alsın; anlayan zata tahsinler ve aferinler olsun...

Ferdî'nin lugazlarının çoğunluğunda lugaz yazımında genellikle karşılaştığı üzere şairin mahlası bulunmamaktadır. Yalnızca Âmil Çelebioğlu'nun da bahsettiği gibi nisbeten uzun olan beş lugazda şairin adına tesadüf edilmektedir. (Çelebioğlu 1978: 44) Bunlar aşağıdaki gibidir:

Luğazı Ferdî böyle gizlemeden
Farq yok 'ayb-ı nâsı gözlemeden(L 41)

Fehm iden zihne Ferdiyâ taḥsîn
Bilinür bunda rütbe-i zırafâ (L 44)

Ferdiyâ âferîn ol ehl-i dile
Vâzıḥ iken bu sırrı ṭab'ı bile (L 45)

Yine Ferdî nedür bu tâze ḥayâl
Olmuş iken yine perişân-ḥâl (L 47)

N'eyler ḳudüm-i pâkine cân itmeyüp fedâ
Geldükde yâr ḥaneye Ferdî-yi nüktedân (L 52)

Ferdî lugazlarını yazarken genellikle mesnevî nazım şeklini kullanmıştır. Tespit edebildiğimiz 53 lugazın 49'u mesnevî, 3'ü gazel, 1'i ise kıt'a nazım şekliyle yazılmışlardır. Lugazların beyit sayıları muhtelifdir. En fazla beyit sayısı 16 ile 45. lugazda, en az ise 4 ile 12, 31 ve 37. lugazlarda mevcuttur. Genelde şair 9 veya 10 beyitlik metinler yazmayı tercih etmiştir. Ferdî'nin şiirlerinde kullandığı vezinler ise aşağıda bulunan tablodaki gibidir:

<i>Aruz Kalıbı</i>	<i>Lugaz Numarası</i>	<i>Sayı</i>
mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün	1, 7, 10, 20, 38	5
fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53	44
fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül	6	1
fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	43, 48	2
mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün	52	1

Yukarıdaki tablo aslında lugazların genellelikle bahr-ı remelden fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazıldıkları görüşünün aksine bir görünüm sergilemektedir. (Çelebioğlu 1978: 43) Şair en çok bahr-ı ceditten fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün kalıbını tercih etmiştir.

Burada Ferdî'nin lugazlarının bir özeliğinden de bahsetmek gerekmektedir. Hamidiye ve Nadir Eserler nüshalarında bazı lugazların başına aynı dîvânlarda olduğu gibi "Ḥarfü'd-dāl, Ḥarfü'r-râ, Ḥarfü's-sîn, Ḥarfü's-şın, Ḥarfü's-şād, Ḥarfü't-tâ, Ḥarfü'l-ayn, Ḥarfü'l-ğayn, Ḥarfü'l-fâ, Ḥarfü'l-kâf, Ḥarfü'l-kâf, Ḥarfü'l-mîm, Ḥarfü'l-yâ" başlıkları koyulmuştur. Buna benzer bir başka durum Himmetzâde Abdî'nin lugazlarında karşımıza çıkmaktadır. (Öztoprak 2007) Abdî'nin lugazlarının Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü, 1050 numarada bulunan yazması "Dîvân-ı Lugaz" başlığını taşımaktadır ve aynı Ferdî'nin bahsi geçen nüshasındaki gibi başlıklarla bölümlenmiştir. Prof. Dr. Nihat Öztoprak, Abdî'nin böylelikle dîvân kelimesini kitap, defter, risale gibi geniş bir anlamda kullandığı kanaatine varmaktadır (Öztoprak 2007: 151).

Yine Ferdî'nin lugazlarını ihtiva eden Hamidiye, Nadir Eserler ve Revan nüshalarında şiirlerden evvel "Şadûkî-i Pîr"¹⁶ adlı kimliğini tespit edemediğimiz bir şairin manzum takrîzi de yer almaktadır. Sadûkî Arayıcızâde'den övgüyle bahsetmekte, onun şiir ve inşada maharetli olduğunu söylemektedir. Yine şaire göre Ferdî Hüseyin lugaz sahasında ise bir büyüğü mesabesinde dir.

¹⁶ Şairin adı Revan nüshasında mevcut değildir.

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatının orijinal bir kullanımı olan lugaz, aynı zamanda bilmeceye düşkün Dîvân şairinin eğlenme ve eğlendirme aracı olarak değerlendirilebilir. III. Ahmed'in padişahlık devrini de gören Ferdî Hüseyin gibi bir şairin devrinin eğlence ruhuna uyan "lugaz" gibi bir türü kullanması şaşırtıcı olmasa gerektir. Kaynakların Râmî Mehmed Paşanın iltifatına mazhariyetine "nüktedanlığı"nın vesile olduğunu söylemeleri lugazın Ferdî Hüseyin'in eğlenceye düşkün karakterine de uygun olduğunu kısmen kanıtlamaktadır. Şairin çözümü ayrı bir mesai gerektiren lugazlarının sayısı azımsanamayacak kadar çoktur. Şiirlerinde kimi zaman ciddiye, kimi zaman alaycı, kimi zaman da şakacı yönünü sergilediğini gördüğümüz şair büyük ihtimal bunları bulunduğu meclislerde arkadaşlarıyla paylaşıyordu.

Arayıcızâde'nin bir zekâ mahsulü olan bu şiirleri incelendiğinde tezkirelerin söyledikleri gibi başarılı olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bir mesnevî yazan, bilâdiyesi ve tarih şiirleri de bulunan Ferdî, eserlerine muhteva ve şekil bakımından yaklaştığında bu başarısını sergilemektedir. Lugazları birçok mecmûada karşımıza çıktığına göre hem devri hem sonrasında tanınan ve sevilen şiirler olmalıdır. Bunlar Ferdî için eğlenme ve eğlendirme aracı olması yanında şairler arasında yer edinme, kendini tanıtmaya, belki de hami edinme vesilesi idi.

Makalenin bundan sonraki kısmını Ferdî'nin tespit edilebilen lugazlarının metin tesisi oluşturmaktadır. Bu bölümde şiirler öncelikli olarak aşağıda belirtilen nüshalar üzerinden edisyon kritikli olarak verilmiştir:

1. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3286 (N)
2. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum 774 (A)
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye 1047 (H)
4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan 1980 (R)¹⁷

¹⁷ Bu nüshada lugazların yerleri değişmiştir. Bu sebeple edisyonkritikli metinde şiirlerin hangi varakta bulunduğu dipnotlarla belirtilmiştir.

Metin bu nüshalar üzerinden kurulurken, şiir ve özellikle lugaz mecmûaları da taranmış, bahsedilen nüshalarda bulunmayan bir lugaz metnin sonuna ilave edilmiştir. Eğer mecmûada yer alan lugaz ana nüshalarda da mevcutsa bu durum dipnotlar yoluyla belirtilmiştir. Metin ortaya konulurken tamir edilebilen yerler ise köşeli parantez ([]) içine alınmıştır.

N19b, H27b

Takrîz-i Şadûkî-i Pîr¹⁸

· · _ _ / · _ · _ / · · _

Hüseyin nâm Arayıcızâde
Ferdî maḥlaş o merd-i âzâde
Şi'r ü inşâda gerçi mâhirdür
Lîk fenn-i luğazda sâhirdür

A25b1¹⁹

· _ _ _ / · _ _ _ / · _ _

Nedür ol pîr-i ser-gerdân u hayrân
Yimez içmez oturmaz ṭurfa seyrân
Serin bir murğa itmiş âşiyâne
Ne âb ister o murğ andan ne dâne
Şarar başına bir destâr-ı rengîn
Degül merdâne olmak aña âyîn
Aşar hemyânesin lâbüd miyâna
Ṭurur ortada ekşer sâ'ilâne
Alup eṭrâfını bir kaç Kızılbaş
Gice gündüz iderler ceng ü perhâş
Üşüp başına âhır sürh-serler
Şaçını şakalını hep yolarlar
Velî bir Mevlevî mü-tâb şan'at

¹⁸ Şiir başlığı olmaksızın R 39b'de mevcuttur.

¹⁹ R 51a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 82a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 18a'da bulunmaktadır.

O demde gösterür bir güne lu'bet
 Semâ' ider şafâsından o yek-fen
 Burar şarar alınca ellerinden
 Olur şamdazlak ol pîr-i kâlemler
 'Acem elçisi zann eyler görenler

2²⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kûçe-gerd-i bî-dermân
 Şeb ü rûz eylemekde zâr u figân
 Kendi zâtında bir melek-ğâşlet
 Lîk tersâ ile ider ülfet
 Qâbız-ı rûh cânını almış
 Ten-i zârında bir nefes kalmış
 Bir nefes ayrılırsa hem-demden
 İrer ol sâ'at aña za'f-ı beden

H28a

Birini bulsa idi bir 'ayyâş
 Zarf-ı bâde iderdi ol kâllâş

N20a

Heftdür harfi olma gel dil-hûn
 Evvel ü evsatı vü âhır nûn

3²¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı turfa-şekl-i naḥîf
 Kendü kuvvetlü lîk cismi za'îf
 Sîne vü peşi ser-te-ser efgâr
 Bu kadar zaḥm ile degül bîmâr

²⁰ R 51a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a'da bulunmaktadır.

²¹ R 51b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a'da bulunmaktadır.

Muhtefî hânesinde şubḥ u mesâ
 Heftede bir çıkar çıkarsa dilâ
 Gâhî bir mâh bedre itse kıran
 Ayırur bir hilâlden ol ân
 Şavm-ı Dâvud'ı şanki 'âdet ider
 Farzı kor sünnete ri'âyet ider
 Za'f-ı cismile şüretâ Hindî
 Merkezinde demür kazık kendi
 Bunı ḥall iden ehl-i ṭab'a sezâ
 Kulı kırbânı olsalar zurefâ
 Hâme yalvarmada cenâb-ı Hudâ
 Uyuza nâḥun itmeye i'tâ

A26a

4²²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol tühfe murğ-ı dest-âmûz
 Cilve eyler gelince faşl-ı temûz
 Gördüğü nâsla olup me'lûf
 Gehî melfûf olur gehî mekşûf
 Peri vâfir ayağı birdür hem
 Yire kınsa keder çeker âdem
 Şît-i şeh-perle eylese cevlân
 Şeh-perinden remân olur murğân
 Dümine bir şerer olsa düçâr²³
 Âteş olur o demde düzaḥ-vâr
 Gelse teşrîn-i evvel ü şânî
 Ola merdûd-ı ṭâk-ı nisyânı
 Görse bir ḥaste eylese zârî
 Kârı olur enîn-i bîmârî
 Bunı ḥall iden ehl-i ṭab'a sezâ
 Bir çelengini eylesem ihdâ

²² R 51b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70a-b'de bulunmaktadır.

²³ olsa: olursa H, A, N, R.

N20b 5²⁴

· · _ _ / · _ · _ / · · _

Ol ne şâhib-şikem ki şekl-i dühül
Ola āgūşı gāhī katmer gül
Gül olursa eger olur sünbül
Sünbül olmazsa olmaz aşlâ gül

H28b

Ehl-i hîre gözine didi dü çār
Lîk çokdur gözi olınsa şumār
Taşra halkında ba'zı ehl-i beled
Gözi farqında diyü eyledi red
Râzın ızhâra niçe neyzen-vār
Perde ehlidür itmezüz inkār
Şöyle pür-zü ki kalmadı şübhem
Tutuşur haşmı olsa da Rüstem
Bü Leheb dir aña gören rindân
Dinse *الخطب لتهما* şâyân²⁵
Başı gök olduğunu görmüş çok
Mescide girdüğünü bilmiş yok
Bilenüñ ola hânesi ma'mür
Rüz u şeb düdmânı hem pür-nür

6²⁶

· _ _ / · _ _ / · _ _ / · _

Nedür bil bunu ey ma'ârif-şi'âr
Dehân u seri yok iki kaşı var
Neberd-âzmâ vü harîf-i veğâ

²⁴ R 52a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70b'de bulunmaktadır.

²⁵ "Odun hamalı." 111/Tebbet/4.

²⁶ R 52a-52b. Bu lugaz Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı şiir mecmûasında da yk. 360b'de yer almaktadır.

İki yirden olsa kuşağı n'ola
 Müheyyā misāfir için hānesi
 Ne ābı görünür ne ḥod dānesi²⁷
 O bir hānedür kim olur dā'imā
 Şücā'a penāh u cebāna belā²⁸
 Kıyās itme ola o hāne ḥaķır
 Muḥibbidür anuñ kebīr ü şağīr
 Rikābında anuñ 'adū baş eger
 Eger vaşfın eylerse şā'ir eger
 Bu remzi bilen ehl-i ṭab'a sezā
 Bisāṭile berāt virilse n'ola

N21a 7²⁹

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol murğ-ı ābī k'ola şeb-gerd
 Muvaffaķ olmaya şaydına her merd
 Per ü bāli yok ammā bir ḳolı var
 Aña ḥızmet ider nice ḳulı var
 Yidügi ekşeriyā laḥm-ı insān
 Velī hażm eylemez ḳayy ider ol ān³⁰
 Ğidāsı āb līkin hażm olınmış
 Anuñ da ḳısmeti böyle bölünmüş

A26b

Ğidā ḳaydında olmaz çokluķ ol ḳuş
 Naşibi ağızına gelür çü bayḳuş

²⁷ A ve R nüshalarında bu ve takip eden beytin yerleri değişmiştir.

²⁸ Beyit N nüshasında bulunmamaktadır.

²⁹ R 52b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 82a'da bulunmaktadır.

³⁰ ider: eyler A.

8³¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol Lûṭî kim ide her bār
 ‘Amel-i Lûṭ’ı kendüsine şî’ār

H29a

Feylesofâne itmede tedbîr
 Bir livāṭa içün o ma’reke-gîr
 Görmedüm böyle ṭurfa bir mağbûn
 Ola Lûṭî vü ola hem me’bûn
 Bir livāṭa idince ol bed-kār
 Biri de kendüye olur der-kār
 Vefk-ı enzâlin idemez ifrâğ
 Biri ardından urmadukça yarağ
 Hırşı ol deñlü kim o bed-mezheb
 Burnı ile ider livāṭayı hep
 İdüp ehl-i tabî’ata taqlîd
 Ferc ile ülfet eylemez o pelîd
 Bezmi telvîş ider gelince hemân
 Meclisinden ne ḥazz ider yārân
 Ne bakar tâzeye ne aq şaḳala
 Zille görse şürü’ ider ‘amele
 Böyle cürmile şâhib-‘iffetdür
 Şanma bî-hüde maḥz-ı ḥikmetdür

9³²

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol ṭurfa ‘aḳreb-i kejdüm
 K’anda ne pây ola ne dest ü ne süm

N21b

³¹ R 52b-53a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 70b’de bulunmaktadır.

³² R 39b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512’de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 63b-64a’da bulunmaktadır.

Gāhī künc-i firāğ ider mesken
 Gāhī mesken olur aña küllhan
 Āteşe girmede 'aceb māhir
 Şanki şeyḥ-i Mecūs'dur kāfir
 Nār-ı miḥnetle yansa cismi eger
 Şu seper āteşine dilberler
 Luḫf-ı maḥbūbı derk idüp miskīn
 Eyler anuñla āteşin teskīn
 Sāde-rūyān bunuñla hem-şoḫbet
 Penbe āteşle ide mi ülfet
 Bir yeñi yağa görse ger ammā
 Fürce virmez sürişdürürdi aña
 Yimez ammā ki çok iĉer şuyı
 Serddür ṭab'ı böyledür ḫūyı
 Bunı bilmekde çekme gel ta'abı
 Āhen-i serd dökmedür celebi

10³³

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol ḳavs-hey'et 'akreb-endām
 Ḳomuş efvāh iĉinde kendüye nām
 Kemān-ı āhen ü kec tīr kendi
 Ḥamīde ḳāmet ü pek pīr kendi
 Firengī-mezheb ü tersā-'aḳīde
 Geçürmiş 'ömrin 'ilm-i müsīḳīde

H29b

Görüp dilber anı itse tebessüm
 Lisān-ı ḫālile eyler tekellüm
 Benān ile nevāz olınsa bī-kāst
 İder āğāz u encāmın yine rāst
 Hemān būs-ı leb-i dildāra ḫayrān

³³ R 39b-40a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 81b'de bulunmaktadır.

Şanursın görmemiş hîç zaḥm-ı dendân
 Hele ḥübânile ülfetde mecbûr
 Aña nisbetle ehl-i perde ṭanbûr

A27a 11³⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol serv-ḳadd u ḥoş-endâm
 İstikâmetle ola şaḥş-ı be-nâm
 Gezer elden ele nezâket ile
 Ḥalkuñ ağızın öper zaraḫfet ile

N22a

Keyf ehli gibi ğidâlar yir
 Nefes almaz ğidâsı olmasa ger
 Gâhî ammâ ğidâ yüzün göremez
 Keyfi kâsid olup uzaḳ süremez
 İki ağızlı ṭurfa bir su'bân
 Arayan bulur elbet aña nişân
 Gâhî andan hüner olur şâdir
 Şan o mârî 'aşâ-yı Mûsâ'dur
 Neye beñzer disem neye beñzer
 Hele sūrâḫı yok neye beñzer
 Ḥayli eglencedür bu rindâna
 Nazar eyle gel atma yabana

12³⁵

Ḥarfü'l-bâ³⁶

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çâh kim mu'allâḳ ola
 Şuyı olduğı da muḫaḳḳaḳ ola

³⁴ R 40a. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında da yk. 58a'da bulunmaktadır.

³⁵ R 40a. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında da yk. 64a'da bulunmaktadır.

³⁶ -A, -H, -R.

İstedükçe mişâl-i şâdirvân
 Âbı tahtından eyleye cereyân
 Görinür ehl-i dîde gerçi muhâl
 Germ olur âbı hîn-i isti'mâl
 Bunı berber legenidür şanma
 Cebeci tâcı diyü aldanma

13³⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol merdek-i şikem-perver
 K'ola surnâ-zenâna reşk-âver
 Âleti kâfirüñ o deñlü kebîr
 Anı her kim görürse dir har-gîr
 Pertev-i mâh ile tîlâ olmuş
 Sülüsü'l-bevle mübtelâ olmuş
 Çıkarur nice tâzeyi serden
 Bitürür işlerini bir yirden

H30a

Cürmine gerçi itmez ikrârı
 Rikâat-i kâlbi var baña kârı
 Ğibta itmez mi aña yâ Rıdvân
 K'ide lâbüd cinân içinde mekân
 Çeşm-i 'ibretle eyle aña nazar
 Görmedüñse sañîh-gâhını ger

N22b14³⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı nîm-ten-endâm
 Ağzı açık durur şabâh aḡşâm

³⁷ R 40b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 64a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17a'da bulunmaktadır.

³⁸ R 40b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64a-64b'de bulunmaktadır.

Arı aşhâbı levş-i dünyâdan
 Olmadı gitdi kendi pâk-beden
 Gâhî deryâ gibi olur cüşân
 Gâhî kef-zen çü üstür-i mestân
 Şadrı meşrûh kûze-püşt ammâ
 İ'tibârîgarîb nâsuñ aña
 Nice dinmez bu vaz'ına hey hey
 Pâk ider ise yidüğünü kay
 Kûhî-ıfıtnat bahâyim-ülfet iken
 Ekşeri şehri eyleye mesken
 Zârar itmez girerse de igne³⁹
 Çifti olmazsa mâlik ol tekine

15⁴⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol köhne-ıavr u tâze-sipâh
 Hey'et-i kerr ü ferde gûyâ şâh
 'Askeri cümle hûb-rû puserân
 Anı el üzre dutmada her ân
 'Azım-i şânın[1] aña ey dâna
 Bâda hüküm itmede Süleymân-sâ
 Kuş dili ile söyleşürken hep
 Mantıku't-ıayr'ı bilmeye n'aceb

A27b

Aña darılmasun mı yâ 'Aṭṭâr
 İde dükkânı güşesinde karar
 Ekl ü şürbe 'aceb riyâzeti var
 Şikem-i râhibe göre bu fenâr
 'Aşk-ı maḥbûba mübtelâ ancak

³⁹ igne: ilige R.

⁴⁰ R 40b-41a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64b'de bulunmaktadır.

Kesb ü kârı hemân hevâ ancak
 İdeli şimdi haylî rāhatı var
 İki seng āsiyāda cismi qarār
 Mū-tırāşīde vü bürehne-seleb
 Böyle tecridine ne ola sebeb
 Bunı şanma ki dā'im ola hamūş
 İde her bir nefesde cu cu o kuş

N23a, H30b 16⁴¹

Ḥarfü'd-dāl⁴²

· · _ _ / · _ · _ / · · _

Nedür ol çarḥ-ı çenberî-timşāl
 Nice mihr ile ide 'arz-ı cemāl
 Şüretā mihr ü māverāsı kamer
 Kamer ü mihre yokdur anda memer
 Çihresi sille-ḥ'ār-ı dest-i kesān
 Görinür meh gibi kefle 'ayān
 İtseler şehir içinde anı şehîr
 İder ol dem ihāta cem'-i keşîr
 Kelb ü maymūn u dübb ü büzgāle
 Gāh olur aña şüret-i hāle
 Her yire rüz u şeb ider seferi
 Mescide girmede olur hāzeri
 Ḥıfz ider anı cümle yārānı
 Sevmez aşlā [o] görse bārānı
 Ḥüb sev bakma rüy-ı fāciyeye
 Ḥazer it uğrama o dā'ireye

⁴¹ R 41a-41b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64b'de bulunmaktadır.

⁴² - A, -R.

17⁴³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki tıfl-ı hem-sāye
 Devr içinde ola şafā-māye
 Ğam-ı tūfānla dönüp Nūh'a
 Mutaşarrıf ikisi bir rūha
 Berf ü bārān içinde itdi karar
 Cāme-i postīn giyer her bār
 Olsa 'uryān cāmesinden eger
 Cāme bir daħı olmaz aña maḡar
 'Ömrini bilmek isteseñ ey yār
 Çok yaşar hıç olunmaz aña şumār⁴⁴
 'Ömri biñ yıl olursa çün Ādem
 Birbiriyle görüşmez ol tev'em
 Heftümīn perde ḡānedür cāyı
 Yine bir āşināsı hercāyī⁴⁵
 Kāmilü'l-'uzv 'ayn-ı insāndur
 Cümle a'zāsı yine noḡşāndur
 Hem sepīd ü siyeh hem aşḡar olur
 Ezraḡ olur hem ü hem aḡmer olur⁴⁶

N23b

Nūr iken zūlmet içre oldı mekīn
 Nūr-ı zūlmetdür aña ehl-i yaḡīn
 Bunlaruñ ikisi de gerdīde
 Kār nā-dīde vü cihān-dīde
 İki seyyāḡdur ider seyrān
 Belki seffāḡdur dokerler ḡan
 Şiddet-i seyrine nihāyet yoḡ
 'Aksine zāhibūñde ḡāyet yoḡ

⁴³ R 41b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 64b-65a'da bulunmaktadır.

⁴⁴ Bu lugazın aşağıdaki beyitleri A nüshasında mevcut değildir.

⁴⁵ bir: dir N, R.

⁴⁶ olur hem ü hem: olur u kimi R.

Seçemez nüktesini nā-bīnā
Gözlüye gizlü yok dimiş 'uçalā⁴⁷

H31a

Mağz-ı bādāmdur didi derhāl
Göz terāzūsına urup baqqāl

18⁴⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol bed-likā vü sīm-endām
İhtirām ide aña ehl-i kirām
Şāh dūşında şavrsālūsī
'Ādil üzālīmūñ de me'nūsı
Tepegöz diyü ta'n ider zurefā
Ağzınuñ ölçüsin bilür 'urefā
Diyemem vaşfın ister iseñ eger
Güyyā bir harāmī bil bekler
Kalem ü levha ile sevgendi
Ki kesici yatağıdur kendi

A28a 19⁴⁹

Harfü'r-rā⁵⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol küze-püş-i pür-efkār
Ola bir tahta hānede der-kār
Leben ü lahm u nān ekl itmez
Hem-reh olmazsa bir yire gitmez⁵¹

⁴⁷ gizlü: gizli R.

⁴⁸ R 42a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65a'da bulunmaktadır.

⁴⁹ R 42a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65a-65b'de bulunmaktadır.

⁵⁰ -A, -R.

⁵¹ olmazsa: olmasa R.

Böyle bir gürisne çeşm ki eger⁵²
 Her ne görse hemân gözile yir
 Şâ'im olur gehî ider iftâr
 Yidügin gayr için ider ihzâr
 Hâriş-i püşte mübtelâ olmuş
 Zevkî ancak kaçınmada bulmuş
 Lâzım olursa hizmete kâ'im
 Müte'addî olursa da lâzım
N24a

Ne çerende direm ne perrende
 Ser-te-ser cism-i zârı derrende

20⁵³

Harfü's-sîn⁵⁴

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol tırfa ef'î k'ola tev'em
 Başı kıyruğı bir ikisinün hem
 Birinün kıyruğı birisine baş
 Ne göz vardur birisinde ne hod kaç
 O birinün de başı aña kıyruk
 İki de degül başına buyruk
 İkinün de bağludur miyânı
 Ziyânı çekilür boş kırsañ anı
 Bir 'uzvı gitse irer aña noqşân
 Bunı da böyle halk itmiş o Sübhân
 Bilinmez gerçi kim bir özge sırdur
 Bilen yanında ikisi de birdür
 Bunı her kim bilüp eylerse iz'an
 Birin ceybinde bulsun o müselmân

⁵² Mısraın vezni problemlidir.

⁵³ R 42a-42b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 81b-82a'da bulunmaktadır.

⁵⁴ -A, -R.

H31b 21⁵⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kûze-püşt-i pür-sürâh
 K'anda ne pây ola ne dest ü şimâh
 Maraž-ı cederiden olup bîmâr⁵⁶
 Çihresinde çiçek 'alâmeti var
 Anı şıkdı şızırdı çok kimse
 Aldı âhır vücūdını nem ise
 Âb-ı telh̄ idi aña âb-ı hayât
 Âb-ı şîrîni gördi irdi memât
 Böyle dir vâkıf olan ehl-i suhan
 Nice zî-rûha cismin itdi vağan
 Bunı bilmek dilerse ger yārān
 Eylesün ol cezîreyi seyrān

22⁵⁷

Harfü'ş-şın⁵⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şâhed-i hüceste-cemāl
 Ki gören eyleye Mecūs'ı hayāl
 Meclis-i ehl-i dilde dil-cüdur
 Nerm tab'ıla âteşin-hüdur

N24b

Rüşenî bir Işık gibi dā'im
 Deyr ü mescidde olmada kâ'im
 Perçeminden gehî aşarlar anı
 Bî-günehâteşe yaqarlar anı

⁵⁵ R 42b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65b'de bulunmaktadır.

⁵⁶ Mısraın vezni problemlidir.

⁵⁷ R 42b-43a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65b'de bulunmaktadır.

⁵⁸ -A, -R.

Rûzgârını hoş geçürse eger
 'Ömri oldukça görmez idi zarar
 Hâzz ider anı her gören haste
 Virse ser-riştesini bir deste
 Gerçi pür-şevk lîk tîre-derûn
 İremes añâ rahş-ı tab'-ıharûn
 Püşt-i rüyını idemez ta'yîn
 Fikr-i bisyâr iderse tab'-ı rezîn

23⁵⁹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol üç birâder-i hem-kâr
 Encümen içre olalar her bâr
 Mihteri kihter evsatı mihter
 Vasaţuñ pâyı aşğarına mağar
 Aşğarı hem dü-nîm ü yek-pâre
 Vasaţuñ süfresinde hem-vâre

A28b

Ekl ider kayy ider sükût eyler
 Dehenin açsa vire hâlka keder⁶⁰
 Biri pür-şevk biri tîre-derûn
 Biri şıkletde şânî-i Şem'un
 Biri hayvânî ma'denî dîgeri
 Var nebâtî dimişlerûn de yiri

H32a

Olmaz itme bî-hüde efkâr
 Âfitâbile muhteliğ envâr
 Luğazı böyle şaklama kat kat
 Hele birisinüñ ucın işlet
 Luğazı bilmedin dime mezmûm

⁵⁹ R 43a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 65b-66a'da bulunmaktadır.

⁶⁰vire hâlka: hâlka vire R.

Gel yakınca saña olur ma'lûm
 Şen ola hânesi bunu bilenüñ
 Eşk-i çeşmin terahhümen silenüñ

24⁶¹

Harfü'ş-şād⁶²

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol cān-ver k'ola dā'im
 Cünbiş ü ihtizāz ile kâ'im

N25a

Mağ'adı var oturmağa hasret
 Şalınup durmadur aña 'âdet
 İrse hâblü'l-metîn-i ehl-i niyâz
 Çıkar ol dem havāya çün cān-bâz
 Kesseler perçeminden anı eger
 Hâk-i süflî olur o zâta mağar
 Ser-te-ser cismi cümle mişrândur
 Cānı yokdur garîb seyrândur
 Kim bu remzi bilüp iderse 'ayân⁶³
 Koçsun ol ince belli tâze cevân

25⁶⁴

Harfü't-tā⁶⁵

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol şey ki kertigi vardur
 Mendili de yanında hâzırdur

⁶¹ R 43a-43b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 66a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17a'da bulunmaktadır.

⁶² -A, -R.

⁶³ remzi: sırrı R.

⁶⁴ R 43b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66a'da bulunmaktadır.

⁶⁵ -A, -R.

Āsiyâb-ı hevâyî-hey'etdür
 Tükürüksüz döner ne hikmetdür
 Ne kadar elleseñ de durur dik
 Ĥabbezâ mihrez-i zevi'l-kertik
 Kertiginde bunuñ boya yokdur
 Boyalı kertik ise pek çokdur
 Ğabn-ı fâhiş olursa sevmem ben
 Elüñe al da gör zırıldıyı sen
 Aldamışdur o nice gönçe-lebi
 Ĥayli güçdür idâresi çeledi
 Şoğarın burnuña ucını ırıl
 Ben degirmen dime dönüpa ırıl

26⁶⁶

Ĥarfü'l-'ayn⁶⁷

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol şahş-ı bî-ser ü sāmān
 Vaşl-ı etfāl ile olup 'uryān
 Ķoynına girdi niçe biñ ĥūbuñ
 Cebini deldi ĥaylî maĥbūbuñ
 Geze meclis-be-meclis aĥbābı
 Rūfekāsı maĥabbet erbābı

H32b

Puĥtedür şanma vaz'-ı ĥām eyler
 Luţf-ı maĥbūba izn-i 'ām eyler
 'Āşıkā gerçi bā'iş-i vuşlat
 Güçdür ammā ki ħarbına tākāt

N25b

⁶⁶ R 43b-44a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66a-b'de bulunmaktadır.

⁶⁷ -A, -R.

Añla ey başına gelüp göresi
 Kimseye beñzemez bunuñ töresi
 O imiş şāh-ı meclis 'ālemde
 Beg ider bir haķīri bir demde
 İsterin ki o şāh otursa da ben⁶⁸
 Aña hācib olup baķam kapudan
 Giderür dilberüñ ru'ünetini
 Severem kāfirüñ hükümetini

27⁶⁹

Ḥarfü'l-ğayn⁷⁰

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şahş-ı yek-fen ü hoş-kār
 Gerdiş eyler velīki yok reftār
 Lāğar olmuş hüzālden zātı
 Hep küşāde durur mesāmmātı

A29a

Olsa mūnis ne dem ki insāna
 Dām-ı şayyād-veş döker dāne
 Ehl-i temyīz ü hem daķīķa-şinās
 Kimseden eylemez cihānda hirās
 Ƙadr-ı ħord u büzürge iz'ānı
 Hep gözinden geçürmedür anı
 Eylemez nefsi için idhārı
 Leff ü neşr itmedür hemān kārı

⁶⁸ İsterin: İsterem R.

⁶⁹ R 44a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66b'de bulunmaktadır.

⁷⁰ -A, -R.

28⁷¹**Ḥarfü'l-fâ⁷²**

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol cān-ver ki ẓudret ile
 Ola ehl-i cerā'im aña süvār
 Niçe merkeb ne pā vü dest ü dehen
 Böyledür bunda ḥilḳat-ı Ẓahhār
 Nās bundan güriz itdükçe
 Pāyına ḥalḳuñ olmada bu süvār
 Başma zinhār üzengisine ayak
 Çiftesinden seni ider bī-zār
 Vaḳt-ı tāzide öyle ser-keşdür
 İki ādem dutar başın her bār
 Alup eṫrāfını anuñ çep ü rāst
 Ḥayli etbā' ı var olınsa şumār
 Mest iken binmeden daḥı ḥazer it⁷³
 Ḥaddüñi bil de eyleme mişvār

N26a

Nice ḥalḳ andan olmasun ḥā'if
 Bāb-ı ḳāḏī vü mırde der-kār
 Gözedür līk resm-i rāh-ı edeb
 Ẓara ḳaṫır-şıfat o ḥar-girdār

H33a29⁷⁴

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol āsiyāb ey ehl-i hüner
 Yili yoḳ şuyı yoḳ havāda döner

⁷¹ R 44a-44b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66b'de bulunmaktadır.

⁷² -A, -R.

⁷³ binmeden daḥı: aña binmeden R.

⁷⁴ R 44b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 66b-67a'da bulunmaktadır.

Gerçi kâfir degül idinmiş kâr
 Var miyânında bir uzun zünnâr
 Hâll ü'âkd eylemekdedür ekşer
 Devr içinde zamânı böyle geçer
 Çünkü halk aña eylemez rağbet
 Küdekân ile itmede ülfet
 Şad-hezâr âferîn o maḥdûma
 Buñı derk ide ire mefhûma

30⁷⁵**Harfü'l-kâf**⁷⁶

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür âyâ o tev'emân bende
 Pâları bir 'ikâl-i âhende
 Biri kec-bînî ve biri bürnâz
 Yine ammâ ikisi de kurnaz
 Girmesün ellerine bir sūrâḥ
 Nevbet ile girerler ol küstâḥ
 Biri zūr ile ḳor birisi çeker
 'Amel-i Lût'a rağbet eylerler
 Eylemez fark luṭf u âzârı
 İğtisâl üzre rüz u şeb kârı

31⁷⁷

.. _ _ / . . _ _ / . . _

Nedür ol hey'et-i fersûde meger
 Çarḫdan geçdi neler çekdi neler
 Mevlevî-sikke 'avâmî-eṭvâr

⁷⁵ R 47b-48a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 68b'de bulunmaktadır.

⁷⁶ -A, -R.

⁷⁷ R 48a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 86b ve Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı şiir mecmûasında yk. 338a'da da bulunmaktadır.

Geh bürehne-ser ü gehî destâr
 Ele almağ dileseñ anı eger
 Zekerî destüñe ol laḥza deger⁷⁸
 Baña şorsaydı eger kim zurefâ
 Taraḥtor dögecegi dirdüm aña

N26b 32⁷⁹

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol mâr-ı düm-bürîde 'aceb
 Bezme gelse ögide şevk ḫarab
 Ekle kâbil degül iken ol mâr
 Ḳatı çok yir kimi olınsa şumâr
 Yiyen aṣlâ dehânını silmez
 Ne ḳadar yinse yine eksilmez

A29b

Şan o mâr-ı mehîb-mihrezdür
 Görürem kimisi götinden yir
 Şâ'im iken yise eger birisi⁸⁰
 Âbdestle bulınsa ger gerisi

H33b

Şavma virmez virür vuzûya ḫalel
 Böyledür ittifâḳ-ı cümle milel

33⁸¹

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol zât-ı pāk ü sebz-ḳabâ
 Aña mesken olur bu arz u semâ

⁷⁸ Ol laḥza: evvelce N, R.

⁷⁹ R 48a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 58a'da bulunmaktadır.

⁸⁰ yise eger: eger yise R.

⁸¹ R 48a-48b.

Bıkr iken hāmīl ola çün Meryem
 Tıfl iken nuṭḡ ide o 'İsī-dem
 Olup aḥvāl-i 'āleme me'mūr
 Zabt-ı emvāl-i ādeme me'mūr
 Gezdi İskender ile nice zamān
 Zulumātı da eyledi seyrān
 'Ālemi zabt iderdi ser-tā-ser
 Tıḡ ile ülfet eyleseydi eger
 Bī-ḳadem sūr'at ile pūyāndur
 Hind'den Rūm'a naqli bir āndır
 Nāḳıṣ u bī-miṣāl ü hem ecvef
 Ḥiddet-i sūr'ati hemān Refref
 Zāhiren hem piyāde līk sūvār
 Her dili bilmek ile şöhreti var
 Hep fūnūn-ı edebde māhirdür
 Leb-i dilberde luṭfı zāhirdür
 Yaralar gördi tıḡ-ı Rüstem'den
 Söyledürseñ dem urur ādemden
 Köhne destān līk tāze cevān
 Anı ḳullanmadur hemān 'irfān

N27a

Sā'ir elḡāzdan bu fāyıḳdur
 Levḥ-i dilde yazılṣa lāyıḳdur
 Maṭla'vü maḳṭa'ı çü ma'lūmuñ
 Açma rāzın bu sırr-ı mektūmuñ

34⁸²

Ḥarfü'l-kāf⁸³

· · _ _ / · _ · _ / · · _

Nedür ol iki kec-düm ü kec-pā
 Hey'eti ḥikmete muvāfiḳ ola

⁸² R 48b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 68b'de bulunmaktadır.

⁸³ -A, -R.

Kānī-ḥill̄kat ü ādemī-ūlfet
 Ūlfeti ḥalk̄a bā'is-i zaḥmet
 Her kaçan kân-ı la'le girse eger
 Dürr-i yektaları ğidâ eyler
 El-ḥazer itmesün dehānuñı būs
 Şoñra dirsın niçe niçe efsūs
 Oldı ḥün-rîzlik aña mu'tād
 Dü seg-i māde dir gören üstād

35⁸⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çār-pā iki kolu var
 Çārdur başı hem olınsa şumār

H34a

Sīnesi deyr-i Sūmnātī-vār
 Olmada rüz u şebde naḫş-ı nigār
 Tūlen ü 'arzen itseler tefrīḫ
 Dört çelīpā olur 'ale't-taḫḫīḫ
 Zen-perest olmağıla ol küstāḥ
 Eylemiş sā'edini pür-sūrāḥ
 Aña işler geçer zenān-ı cihān
 Kelb-ime'būra döndürür her ān
 Örnek al bu luğazdan ey dānā
 Ki ne Leylā ḳalur ne ḥod 'Azrā

36⁸⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki başlı bir ejder
 K'ola bir ḥāne ikisine maḳar
 Vasat-ı ḥānesi olup sākin

⁸⁴ R 49a.

⁸⁵ R 49a. Bu luğaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı luğaz mecmûasında da yk. 69a'da bulunmaktadır.

Müteharrikī vasaʔıdur līkin⁸⁶
İki mār-ı mūnaḳḳaṣ u kec-düm
Rağbet eyler görince her merdüm

N27b

Gāhī zīr-i licām ola çü semend
Olur ağızları kemend ile bend

A30a

Birbiriyle çekişseler ol mār
Gele bir mār-ı tünd hāne-güzār⁸⁷
Çıkmayınca miyāneden ol mār
Gelmez ol iki māra istiḳrār
Çille-keşler çü merdek-i taḳvā
Muḥtefī hānesine şubḥ u mesā
Bu iki mārı gördiler mesnūn
'Ulemā-yışerī'at u ḳānūn
Kīşine nice olmayam ḳurbān
Mezhebi ehl-i sūnnetüñ her ān
Ḥalline ehl-i dil olur zāmin
Et-taḳvā min ferāsetü'l- mü'min⁸⁸

37⁸⁹

Ḥarfü'l-mīm⁹⁰

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol ehl-i sūnnete münḳād⁹¹
Hem siyeh-baḥt ola vü rūşenī-zād
Ḥazz ider ülfetinden ehl-i naḳar

⁸⁶ Mısraın vezni problemlidir.

⁸⁷ Bu ve ardından gelen mısra H nüshasında bulunmamaktadır.

⁸⁸ "Takva müminin anlayışındandır."

⁸⁹ R 49b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69a'da bulunmaktadır.

⁹⁰ -A, -R.

⁹¹ münḳād: mu'tād R.

Bu ise hep kıocunduğına başar
İki hem-zâde birden ide 'amel
Yine cā'iz göre hep ehl-i milel
Hem başıyyü's-sîr o zât-ı cemîl⁹²
Aña bu'ud mesâfedür bir mîl

38⁹³

. _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

Nedür ol güy-ı gerdân-ı müşebbek
Döner hem-vâr u nâ-hem-vâr bî-şek
Nice çarhı geçürmiş çenberinden
Cüdâ olmaz bular birbirlerinden

H34b

Ĥilâf-ı yek-dîger itmekde devrân
Yine ırur rızâda ırfa seyrân
Bürüdet üzre řab'ı gerçi berf-veş
Derünü güyiyâ bir řavz-ı âteş
Döner başı gehî mânend-i sersâm
İder süz-ı derünün âhu i'lâm
İdince şurb-ı yâra cismin İşâl
Gehî rû-mâl ide geh ola pâ-mâl

N28a 39⁹⁴

Ĥarfü'l-yâ⁹⁵

. . _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol üçler 'aşkına hû hû
Kimi vâřıl kimi ider tek ü pû

⁹² Mısraın vezni problemlidir.

⁹³ R 49b. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında yk. 82a'da, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 18a'da bulunmaktadır.

⁹⁴ R 49b-50a. Bu lügaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lügaz mecmûasında da yk. 69a-b'de bulunmaktadır.

⁹⁵ -A, -R.

Biri yüz gösterür ikisi hafî
 İki görünür biri mahfî
 İki olunca bunlar olur şeş
 Arar aşhâbı bulmağa bir eş
 Ola şâhib-i mâ olunca çihil
 Böyle dir nâkıdân öylece bil
 Niçe keyhüsreva olup gâlib
 Kızıl arslânı eyleye hârib
 Şems-i Tebrîzî gibi ola 'azîz
 Geçmede tîğ u deşneden neb-tîz
 Saḥḥ-ı dünyâ olurken aña mesîr
 Ola Efrenc'e darb ile esîr
 Varur ammâ ki Ka'be'ye girmez
 Şerîfüñ var ise eli irmez
 Darb u zeni üzeredür bu su'âl
 Kîl yok anda câ'iz olsa kâl⁹⁶

40⁹⁷

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol çok delüklü bir miğfer
 Beş kişinüñ birinde ide mağar
 Yek-çeşim bir 'adûsı var ne 'aceb
 Ceng ider rûz u şâm bunlar hep
 Nîş ü âzârı ol buña uruyor
 Bu da karşı koyup aña turuyor
 İş bitürmekde ol görür miñnet
 Ne diken ne biçen çeker zahmet
 Kim bu sırrı bilüp ide zâhir
 Vireyin aña hil'at-ı fâhir

⁹⁶ câ'iz olsa kâl: olsa câ'iz kâl N, A, R.

⁹⁷ R 50a. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69b'de bulunmaktadır.

H28b, A30b 41⁹⁸

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol yek-ten ü dü-ser āyā
K'anda yok kimseden ümīd ü recā

H35a

Nerm-ṭab' u raḳīḳ-ı ḳalbe enīs
Kārı memdūḥ u ḥalḳ içinde nefīs
Pāyı yok ḥızmetin ider ammā
Deh benān ile bī-zebān-āsā
Bezı ü nezl-i ni'am hemān kārı
Var özinde semāḥat āṣārı
Ḳuṭnī giymez olup bürehne-beden
Yufḳa olsa giyerdi pīrāhen⁹⁹
Leff ü neṣr itmedür işi dā'im
Yidürür ḥalḳa kendüsi ṣā'im
Şöyle dirler ki cümle aḥbābı
Bir daḳīḳa niṣeste yok tābı
Ālet-i merd eblehāne-şıfat
Bir varup gelmedür aña 'ādet
Eger edhānı eylemezse ṭılā
'Amele ḳādir olmaya aṣlā
Ḥavfa düşme görüp mehābetini
Ḳabzuña al da gör şalābetini
Aşlını bilmedin idinme meze
Nazar eyle daḳā'ıḳ-ı luḡaza
Eyleyen bu daḳīḳayı taḥmīr
Ḥaylīmerdāne eylemiş ta'bīr
Luḡazı Ferdī böyle gizlemeden
Farḳ yok'ayb-ı nāsı gözlemeden¹⁰⁰

⁹⁸ R 50a-50b. Bu luḡaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı luḡaz mecmûasında da yk. 69b'de bulunmaktadır.

⁹⁹ R nüshasında bu ve sonraki iki beyit birbiriyle karıştırılmıştır.

¹⁰⁰ Ferdî'nin bu luḡazı Millet Kütüphanesi 719 numaralı mecmûa içinde kayıtlı olup, çözümü "Merdāne" olarak belirtilmiştir. Bkz. Kip 2011: 95-96.

42¹⁰¹

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki hem-dem ü hem-kār
 Kāra bir yirden olalar der-kār
 Biri şekl-i surāhī vü sāğar
 Biri bālā-kađ u velī lāğar
 Ola bī-perde ol iki nā-sāz
 Gāh u bī-gāh mūsıķī-perdāz
 Birinüñ boynu olmaz ipden dūr
 N'ola eylerse nağme-i Manşūr

N29a

Biri gāhī çıķup geh inmededür
 Biri aña kiriş gečinmededür
 Nısf-ı mihrābdur biri şeklen
 Secde eyler refīķı dā'im aña
 Gāhī ebr-i sefīdi ide mekān
 Bunlar ol demde ola dāne-feşān
 Mürde zinde ehemdür eyleme red
 Bu iki şaħşa ihtiyāc-ı eşed
 Ğall iderse bu remzi bir dānā
 Zühre'yi çengi ile virdüm aña

H35b43¹⁰²

- . _ _ / - . _ _ / - . _

Ol ne 'aķrebdür ki anuñ nīşi var
 Hem yigıtdür otuz iki dişi var
 Serçe gözlüdür dağı biñ yüzlüdür

¹⁰¹ R 50b. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 69b-70a'da bulunmaktadır.

¹⁰² R 53a. N nüshasında lugazın üstüne "Luğaz- müşterek Aħmed Efendi Burusevî" ifadesi kaydedilmiştir. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında da yk. 51a'da bulunmaktadır.

Âb-ı deryâdur ki gâyet tuzludur
 Zevrak-âsâ şübhesüz şuda olur
 Mişl-i mâhî çıksa ger şudan ölür
 Hem keser balğa uçar kuş yir içer
 Gūyiyâ vaḥşîdür âdemden kaçır
 Her ne renge isteseñ mişl-i zücâc
 Girmede ammâ gürisne ıarnı aç
 Hâmiledür şan gebe 'avrat hemân
 Cismi yok olsa n'ola gözden nihân
 Bî-vuzû' olmağıla kılmaz namâz
 Kimseden pervâsı yokdur bî-niyâz
 Bal yimez olduĝda maḥrürü'l-mizâc
 Tıbbı bilmez eylemez hergiz 'ilâc
 Yok yire zaḥmet çeküp sa'y eyleme
 Bir luĝazdur bilür iseñ söyleme
 Çeşm-i süzendenden geđer mi hiç fîl
 Ḥaylî yirdür Üsküdâr'a Erdebîl

44¹⁰³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol iki tayr-ı'acebe-nümâ
 Lâne-i çarḥ içinde rüz u mesâ
 Kademî-vaḫt u ḫilḫat-i 'âlem
 Ḥiddeti çâķ bidâyet-i dünyâ
 Biri emr-i ma'aşla mecbûl
 Biri lebs ile oldı müsteşnâ
 Her seḫer birisi tebeyyüz ider
 Biri bir ayda seyr ider ammâ
 Bunlar ile olur şebât-ı cihân
 Bunlar olmazsa ḫâle vâveylâ

¹⁰³ R 45a. -N, -A, -H. Şiir Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67a-b'de bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Al i Emirî Manzum 719'da da yk. 49a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Laçın 2011: 61.

Var yok âşikâra nâ-peydâ
 Cism ü cevher degül çü zât-ı Hudâ
 Fehm iden zihne Ferdîyâ taḥsîn
 Bilinür bunda rütbe-i zırafâ
 Şan'at-ızıddı eyledük icrâ
 Hem müsemmä vü ismi de ĩmâ
 Zıkr ider bunları kelâmında
 Ḥazret-i Ḥaḳ Cenâb-ı celle ve 'alâ¹⁰⁴

45¹⁰⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür âyâ ki ol tekâver-i kâr
 İde bir ḥânedede ikisi qarâr
 Âsiyâ-hey'etî degül ammâ
 Eksük olmaz yanında aşlâ mâ
 Kimi gezmez yirindedür kâ'im
 Kimi esvâkı devr ider dâ'im
 Tek ṭurur meskeninde ṭursa eger
 Çift olur sūḳa eyler ise güzer
 Biri yirde biri mu'allâḳdur
 Şanma hem-seng biri alçaḳdur
 Sîḥ-i âhen-ḥalîdedür bunlar
 Biri gül-ḥ'âr u biri âhen-ḥ'âr
 Âhen-ülfet ü düşmen-i âhen
 Biridür şanma ikisin daḫı sen
 Âteşi püskürür vü âheni yir
 Vaḳti devrân içinde böyle geçer

¹⁰⁴ Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Şems ü kamer) olarak kaydedilmiştir.

¹⁰⁵ R 44b-45a. -N, -A, -H. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67a'da bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 719'da da yk. 17a'da yer almaktadır. Şirle ilgili bkz. Demir 2012: 58-9.

Bağrı gerçi ikisinüñ de delik
 Balsa yir birisi frengi çelik
 Diş biler âheni görünce biri
 Bulduğı yirde gezmede dîgeri
 Dest ü pâ yok ğarîb eṭvârı
 Dest ü pâyıladur yine kârı
 Ne saṭır kâr ider aña ne bıçağ
 Şu ile maḥv-ı cism ider ancağ
 Şey'-i nâçiz iken bular n'aceb
 Ola muḥtâc-ı ḥalk-ı 'âlem hep
 Gerçi ḥâme ḥaḳîḳatin söyler
 Güş idenler fesâne zann eyler
 Tîğ-ı zihni ḥavâle it bir kez
 Anı pasdırma itmeyen bilemez
 Ferdiyâ âferîn ol ehl-i dile
 Vâzıḥ iken bu sırrı ṭab'ı bile¹⁰⁶

46¹⁰⁷

.. _ _ / . _ . _ / .. _

Nedür ol ḳadd ü ḳâmeti mevzün
 Ser-te-ser cismi şerḥadan meşḥün
 Dü-ser olduğı ḥalka pek zâhir
 Eli yok lîk parmağı vâfir
 Cismi hem-vâr u 'uḳde-dâr yine
 Esedî gibi rub'ı var yine
 Devr idüp sâḥa-i cihânı gezer
 Meger ansuz dehirde iş mi biter
 Kârını kimseden nihân itmez
 Hem-reh olmazsa bir yire gitmez
 İki üç pâre eylesen de eger

¹⁰⁶ Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Bileği) olarak kaydedilmiştir.

¹⁰⁷ R 45b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67b'de, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 17b'de bulunmaktadır.

Yine mu'tādı üzre hıdmet ider
 Açup ağüş isteseñ meşelā
 Қа' r-ı deryāyı bildürürdi saña
 Тоқунur herkese bunun hayrı
 Hele bir böyle sen de gör seyri
 Şāh u dervīş hükmine rāzı
 Ola muhtı̄ bu olmasa kādī
 Çarh-ı aţlas ne olduğunu beyān
 İsteseñ eyler ol güzīn-i cihān
 Kes ü nā-kesle keşmekeş kārı
 Қılıpdur cümle işi bāzārı¹⁰⁸

47¹⁰⁹

.. _ _ / . . _ _ / . . _ _

Nedür ol nesne-i 'adem-timşāl
 Aña mālîk olunmak emr-i muhāl
 Zinde mürde degül degül maḥlūk
 Ne vücüd u'adem ile mesbūk
 Degül ammā'arazda cevherde
 Yine ḥāzır baķılsa her yirde
 Yimez içmez ü āteşe yanmaz
 Söyler ammā kelāmı añlanmaz
 Ne heyülā durur u ne şuret
 Bunı bilmekdedür hemān ḥikmet
 Yine Ferdī nedür bu tāze ḥayāl
 Olmuş iken yine perīşān-ḥāl
 Raḥm ide belki ḥāl-i nālāna
 Mün'akis ola ḳalb-i sulţāna

¹⁰⁸ Mısran vezni problemlidir.

¹⁰⁹ R 46a. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 67b'de, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 391'deki mecmûada da yk. 18b'de bulunmaktadır.

Hele 'ıydiyyedür bu tâze luğaz
 Țab' işâf olmayan bunu bilmez
 Yâ İlähî haȚâdan eyle maşûn
 Tâ ki devr ide çarĥ-ı bûkalemûn¹¹⁰

48¹¹¹

-. . . / -. . . / -. . .

Ol ne zât-ı pāk aĥkardur dilâ
 Ola muĥtâcı anuñ bay u gedâ
 Gâh olur kim ol olur zevraĥ-süvâr
 Râkib-i âb olsa gâhî vechi var
 Deyr ü mescidde muĥîm olsa n'ola
 Zühdi vardur bilmez ašlâ bu riyâ
 Biri birine girüp izlâ'ihem
 Pây-mâl olmaĥda ĥalkâ dem-be-dem
 Sîne-i 'uşşâka beñzer sinesi
 Derd-mendüñ âbdur âyînesi
 Raĥbet eyler zâtına görse kibâr
 Gâhî olur sîne pür-naĥş u niĥâr
 Meskeni geh Rûm olur gâhî Mışır
 Şec'ine olmaĥda nev'-i münĥaşır
 Eylemezken fark ol pâ vü seri
 Gâhî baş üzre olur anuñ yiri
 Gâhî ammâ ol şaf-ârâ-yı cihân
 İde şaffü'n-ni'âli vü şadı mekân¹¹²
 Añlamazken kimse ĥîl ü ĥâlini
 'Arz ider ĥünkâra ĥalkuñ ĥâlini

¹¹⁰Lugazın cevabı Millet Kütüphanesi nüshasında (Ĥayâl) olarak kaydedilmiştir.

¹¹¹R 46b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 50b-51a'da bulunmaktadır. Ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Manzum 719'da da yk. 32a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Demir 2012: 111.

¹¹²Mısraın vezni problemlidir.

49¹¹³

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Bil nedür ol kec ihtilâ'ı dilâ
 Maḥrem-i rāz nâ-küşüde ola
 Ḥayl süre 'adâveti zâhir
 Ḥoş-ḳadem dinse maḥlaşına sezâ
 Sünbüstâna uğrasa güzeri
 Yâsemen-zâr olur o demde yiri
 Sürinür niçe tâze maḥbûba
 'Amel eylerse bârî maḥbûba
 Sîm-berlerle şoḥbeti tenhâ
 El-ḥasedü'l-ḥased aña zîrâ
 İtse bir mâh-ı münḥasifle ḳırân
 Nûra tebdîl ider ḥusûfî hemân
 Ḳatı çok zaḥmeti çeker ḥübân
 Yine red eylemez 'aceb seyrân
 Ülfetin terk iderse ger anuñ
 Ola kâsid metâ'ı ḥübânuñ

50¹¹⁴

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol şey ki 'âleme ola sūd
 Ola bir ḥâne naḳzî aña vücūd
 Görinür güne güne şüretle
 Geh ḥaḳîrâne geh mehâbetle
 Ḥâne ḥâne büyüt-ı şehri gezer
 Deyr ü mescidde cāy ider ekşer
 Ḥâfız-ı künchâ-yı şâhândur
 Sırr-ı mektûmeye niğebândur

¹¹³ R 46b-47a. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a'da bulunmaktadır.

¹¹⁴ R 47a-47b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a'da bulunmaktadır.

Bâ'ış-i şevk-ı bezm-i 'âlemdür
 Meclis-i nâsda mükerremdür
 Sûr u mâtemde olmada der-kâr
 Kalmaz aşlâ cihânda ol bî-kâr
 Böyle halk eylemiş anı Bî-çün
 Gire her reнге hemçü bükalemün
 Ezelî böyle eylemiş mu'tâd
 Ansuz olmaz 'arûsıla dâmâd
 Ola hayvânî vü nebâtî o zât
 Bilmez ammâ nedür hayât u memât
 Olsa şad-pâre de olur yek-ten
 Dânişüñ var ise bunu bil sen

51¹¹⁵

.. _ _ / . _ . _ / . . _

Ol ne ehl-i tarîk Işık'dur 'aceb
 Gebr ü müslimle ola hem-mezheb
 Gezer ammâ ki yok izin görmüş
 Niçe mekr ü harâma irgürmüş
 Gâhî rengin libâs ider der-ber
 Gâhî derrende câmeler de giyer
 Yire başmaz u eylemez tayerân
 Ber-havâ a'lemi ider seyrân
 Şalb iderler süvâr olursa eger
 Şevkdan pâyı ise yir mi deger
 Düzd-i düşmen ü pâsbân-girdâr
 Yağışur dinse nâmına zü'n-nâr
 Revnağ-ı sūr olur 'arûsâna
 Yüregi yanmada ğarîbâna
 Seri yok ser penâhı var taḫkîk
 Cismi tülânîdür 'arîzü'amîk
 Bir niçe yirde bend idüp kemeri

¹¹⁵ R 47b. -H, -A, -N. Bu lugaz Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl., nu. 3512'de kayıtlı lugaz mecmûasında yk. 68a-b'de bulunmaktadır.

Gāhī keştī ile ider seferi
İki şeyle fenā bulur ekşer
Yana yā āteşe yā recm ideler

52¹¹⁶

--- / -.-. / .-.-. / -.-

Bildüñ mi n'idügin sen o nev-reste nev-cüvân
Olmuş girift halkuñ elinde çü mücrimân
Manşür gibi boynı resen içre şad hayıf
Pür-dağ şadr u sîne ider nâle her zamân
Tomruğda durdı bir nice müddet 'aceb degül
Zerd olsa rû-yı dil-keşi mânende-i hazân
Hâlî şikem ki zînetle sedd-i ramağ ider
El-ħağ riyâzet ile bunu idemez 'inân
Pür-berg ü sâz iken ayağın kesdi 'âkıbet
Şahn-ı çemende olmuş idi çok zamân çemân
Davud gibi âhen olursa da mûm ider
Sûzişle bezm-i meyde eger eylese figân
'Uşşâğ-ı bî-nevâlarına ħaddi var meger
Ehl-i Ħicâz u Mekke Nişâbûr İşfahân
Ķânûn gözetdi şer'a muħâlif ne itdi kim
Meclis-be-meclis eylemede faşlını cihân
Şâhib-nefis bir ehl-i kemâl olsa râstî
Engüş-t-nümâ-yı 'âlem olurdu o dil-sitân
N'eyler Ķudûm-i pākine cân itmeyüp fedâ
Geldükde yâr ħâneye Ferdî-yi nüktedân¹¹⁷

¹¹⁶ R 46a-46b. -H, -A, -N. Bu lugaz Millet Kütüphanesi, Ali Emirî Manzum 719'da yk. 101a ve aynı kütüphane Ali Emirî Manzum 567 numarada kayıtlı mecmûada 381b-382a'da yer almaktadır. Şiirle ilgili bkz. Kip 2011: 108-9. Şiir ayrıca Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 718'de kayıtlı mecmûada yk. 73b'de mevcuttur. Mecmûayla ilgili çalışma için bkz. Arıkan 2011: 113-4.

¹¹⁷ Lugazın cevabı yukarıda bahsi geçen mecmûalarda (Ney) olarak kaydedilmiştir.

53¹¹⁸

.._ _ / . _ . _ / . . _

Nedür ol kulle-i şağîr ü 'acîb
 Ola dâ'im Boğazhîşâr'a qarîb
 Tireviyyü'l-aşıldur ol ekşer
 Ki Hârîrî diyü taħalluş ider
 Femi nâdîde var serinde delik
 Yidügi rüz u şeb kemiksiz ilik
 Gâhî açılmağa kıomaz yârı
 Öldürür derdi 'âşık-ı zârı
 Öte yaķalıdur ol ehl-i yemîn
 Şolaķ olmaz şehâna olsa qarîn
 Bilürüm vaşfını bana ögme
 Cürmi de var ise sövüp dögme¹¹⁹

¹¹⁸ Bu lugaz bahsi geçen nüshaların hiç birinde mevcut olmayıp, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum, 718 numaralı mecmûada yk. 60a'da "Luğaz-ı Arayıcızâde" başlığıyla kayıtlıdır.

¹¹⁹ Bu lugaz Ferdî'nin (Mustafa Safâyî Efendi 2005: 485) ve (Sâlim Efendi 2005: 546) tezkirelerinde alıntılanan yegâne lugazıdır. Safâyî lugazın çözümünün (İlik-Düğme) olduğunu belirtmektedir. Şiirle ilgili olarak bkz. Arıkan 2011: 74-5.

Kaynaklar

- ARIKAN, Fatma Betül (2011), *Ali Emirî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmûasının (50a-90b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- AVCIL, Şükran (2010), *XIX. yy. Şairi Şeyh Hacı Abdullah Ferdî Efendi Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Bağdatlı İsmail Paşa (1947), *Keşfü’z-zünûn Zeyli*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- ÇAKIR, Müjgân (2010), “Bilinmeyen Bir Bilâdiye Metni: Esmâ-yı Bilâd-ı Mecdî”, *TUBA*, Walter Andrews Armağanı I, 34/1, 173-182.
- ÇAPAN, Pervin (2005), “18 yy. Tezkirelerinde Örneklenen Mu’ammâ ve Lugazlar”, *Osmanlı Araştırmaları XXVI*, Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan II, 205-22.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1978), “Lugazlara Dair”, *Türk Kültürü*, Y. XVII, S. 193, 43-7.
- DEMİR, Salih (2012), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719’daki Lugaz Mecmûası (vr. 1b-39a) İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- DEMİRKAZIK, H. İbrahim (2010), “Mustafa Fennî’nin (öl. 1745) Lugazlarının Özellikleri ve Divan’da Olmayan Yedi Lugazının Tenkitli Metni”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları*, 5, 35-80.
- DİLÇİN, Cem (2010), “Fuzulî’nin Nesib Bölümü ‘Lugaz’ Olan Bir Kasidesi”, *Fuzulî’nin Şiiri Üzerine İncelemeler*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 335-41.
- DURMUŞ, İsmail -Mustafa UZUN (2003), “Lugaz”, *DİA*, 27, 221-23.
- EGÜZ, Esra (2010), “Priştineli Begzâde Nûrî Divanı ve Divan’daki Şifreli Yazılar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 27, 297-311.
- ERCAN, Özlem (2007), “Araryıcızâde Ferdî ve Eserleri Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr ve Esmâ-yı Büldân”, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 8, S. 12, 71-93.
- ERCAN, Özlem (2008), *Hikâye-i Erdeşîr ü Şâpûr*, Bursa: Gaye Kitabevi.

- ERTAÇ, Mehmet Bülent (2004), *Ferdî Divanı, İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- İsmail Belig (1999), *Nuhbetü'l-âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, Haz. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara: AKM Yayınları.
- KARABULUT, Ali Rıza (t.y.), *Mu'cemü'l-mahtûtât el-mevcûda fî mektebât İstanbul ve Anadolu=İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, 2 C.
- KARACASU, Barış (2008), "Esmâ-yı Bilâd-ı Ferdî: Kurnaz Yayımına Katkı", *TUBA*, Şinasi Tekin Armağanı III, 32/1, 257-73.
- KİP, Nevres (2011), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmûasının (80b-121b) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- KURNAZ, Cemâl (1995), "Arayıcızâde Hüseyin Ferdî ve Derviş Ömer Efendi'nin Bilâdiyeleri", *TUBA*, Abdülbaki Gölpınarlı Hatıra Sayısı I, 15,299-310.
- Külliyât-ı Ferdî*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Böl., nu. 1980.
- LAÇİN, Hava (2011), *Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmûasının (39b-80a) Çeviriyazımı ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3286.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 3904.
- Mecmûa*, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, TY 391.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 567.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 718.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 719.
- Mecmûa*, Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Manzum 774.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl. nu. 3512.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Böl. nu. 3512.
- Mecmûa*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Böl. nu. 1047.
- Mehmed Sirâceddin (1325), *Mecmû'a-i Şu'arâ*, İstanbul.
- Mehmed Süreyya (1997), *Sicill-i Osmanî yahut Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye IV/I*, Hazl. Mustafa Keskin vd., İstanbul: Sebil Yayınevi.

- Mustafa Safâyî Efendi (2005), *Tezkire-i Safâyî*, Haz. Pervin Çapan, Ankara: AKM Yayınları.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2007), "Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı", *Essasy in Memory of Hazel E. Heughan*, 145-79.
- SÂDÂVÎ, Salih (1987), *Osman-zâde Tâ'ib Ahmed Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Sâlim Efendi (2005), *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları.
- SARI, Mehmet (2012), "Çizmecizâde Osman Râşid ve Lügaz Manzûmesi", *Özden Söze Sözden Göze Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Afyonkarahisar: Kocatepe Akademi Yayınları., 251-62.
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989), *Vekayii'l-Fudalâ II-III*, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TOPRAK, M. Faruk (2001), "Klasik Arap Şiirinde Luğaz", *Nüsha*, Y. 1, S. 3, 97-110.
- TUMAN, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâilî*, Hazl. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, C. II, Ankara: Bizim Büro Yayınları.